

קונטרס הביאני המלך חדריו

הקדמה

כבר כתבתי בהקדמתי לספר „צורת הבית עפ"י שיטת הרמב"ם", שמאז התחלתי להתעניין בפירושו של הרמב"ם להלכות ביהב"ח הי' קשה עלי לרדת לסוף דעתו של רבינו בענין התאים, ולא אני לבדי אלא אף גדולי הראשונים – מאותם ההולכים בשיטת רבינו, שהתאים היו לרוחב הבית מדרום לצפון – ג"כ באיזהו מקומן סטו מדרכו של רבינו. דהיינו שהמאירי סבר דהחמשה תאים הם התא, כותל התא, מסבה, כותל המסבה, ובית החליפות, הרע"ב כשהגיע לפ' היציעים פי' כשאר המפרשים ולא כפירוש רבינו.

ובנוגע להאחרונים, הרי רובם ככולם נלאו למצוא הפתח ומאלה שהם ת"י לע"ע, ביאור על מס' מדות לר"מ קזיס, ו„חנוכת הבית" להר' מלכאל אשכנזי, ו„צורת הבית" להתוי"ט. ואחרי אשר טרחו ליישב שיטת רבינו, בחרו בשיטת רש"י ודעימי', הלא הם התוס', הראב"ד, הר"ש, הרא"ש וכו'. שיטתם היא, שהתאים היו כולם בחלל הנק' בשם התא, והיו חמשה תאים ממזרח למערב וחמשה על גביהם, וחמשה על גביהם בג' דיוטות בצד הצפון והדרום. ושלשה על גבי שלשה ושתיים על גביהם בצד המערב מצפון לדרום בחלל הנק' התא.

והרחיק ללכת בספר „חנוכת הבית" לר' משה חפץ (ויניציאה תנ"ו) שהקשה עשרים שאלות על פי' רבינו. ובעל „מלאכת שלמה" כתב על הר"ב (שפירש לפי שיטת הרמב"ם): „איני יודע מי הכניס אותו בפירוש הזה שאין לו התחלה ולא סיום" וכו'.

והנה בספר „בית המדות" על מס' מדות, להר' יוסף אהרן פראנקל (תלמידו של בעל „מעשי למלך" ז"ל) הביא העשרים שאלות של „חנוכת הבית", עם התירוצים וביאורים שלו, וכן עשה ידידי הרה"ת שמואל יהודה הלוי שי' וויינפלד מירושלים בקונטרס בית הבחירה שלו הנדפס יחד עם חבורו מפת הטהרה עם הסכמות רבים מגדולי ישראל. וכבר הדפסתיו אני פעמיים כנספח לספרי „צורת הבית עפ"י שיטת הרמב"ם".

אמנם בכדי להוכיח ההכרח של פירוש רבינו בענין התאים, ושדוקא פירושו היא הכי פשוטה, ועל הפירושים האחרים יש „קלאץ קושיא" אשר לא מצאתי ביאור מספיק עליו, וכבר הוכחתי בספרי דא רבות פעמים שכד מדייקנן שפיר, הרי

פירושו של רבינו היא הכי פשוטה ומוכרת, לכן אביא מקודם לשון המשנה וסביביו פירוש רבינו לפירוש המש' אליבא דשאר מפרשים [מסבות טכניות, העתקתי' מספר קונטרס בית הבחירה הנ"ל]. ואח"כ אעתיק לשון המשנה עם פירוש רבינו כפי אשר נדפס בהוצאת קאפח, אשר שם גם נוסח המשנה היא כ"י רבינו, והתרגום יותר מדויק, ולשון רבינו בהל' ביהב"ח פ"ד עם השגות הראב"ד. ואח"כ אעתיק עשרים השאלות של בעל "חנוכת הבית", ולמען הקל על המעיין אעתיק התשובה על כל שאלה במקומה יחד. מסכה זו אני מוכרת להעתיק הפתח דבר לתשובות לפני השאלות ותשובות. סדר התשובות היא ראשית התשובה של קונטרס בית הבחירה, אח"כ יבוא על חלק מתשובות התשובה שבבית המדות והערות שלי, ואח"כ אבאר עדיפות שיטת רבינו. ויהי רצון שבקרוב נזכה לראות בנין הבית עם תאיו בביאת גואל צדק בב"א.

הוצאת

הוצאת

ולמען הקל על המעיין נביא את המשניות הנוגעים לענין זה עם פירושיהם.

פירוש מלוקט על פי שיטת רש"י והראב"ד

(מסכת מדרת פ"ג מ"ו)

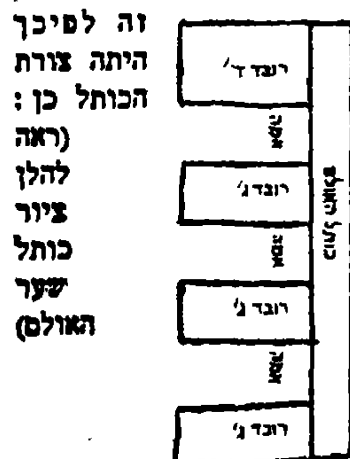
פירוש הרמב"ם

רום. גובה המעלה, חצי אמה: ושילחה. והיינו משך רוחב המעלה שוהו מדרך הרגל, היה אמה. ומעלה שניה ושלישית כל אחת היה שלחה אמה, והיינו אמה אמה דקתני: ורובד שלש. מעלה רביעית היה רחבה שלש אמות. ורובד דקתני, היינו שורה של רצפה, כמו מוקף רובדים של אבן (בפיק מ"ח): ואמה אמה. כלומר, מעלה חמישית וששית כל אחת היה שילחה אמה, וכי: העליונה אמה אמה ורובד ארבע. פירוש. המעלה העליונה שהיא המעלה של שתיים עשרה לאחר ארבע מעלות שהיה לכל אחת אמה, המעלה העליונה היתה

הכיוור היה בין האולם ולמזבח, ומשוך כלפי הדרום. בין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה. ושתים עשרה מעלות היו שם. רוים מעלה חצי אמה, ושילחה אמה. אמה אמה ורובד שלש, ואמה אמה ורובד שלש. והעליונה אמה אמה ורובד ארבע. רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש.

רחבה ארבע אמות עד האולם. נמצאו כל המעלות תשע עשרה אמות מן הראשונה עד האולם. ושלש אמות רוחב של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחילת המעלות, הרי עשרים ושתים אמות בין האולם ולמזבח: רבי יהודה אומר העליונה רובד חמש עד האולם. דסבר, לסוף שתי אמות של מזבח מתחילות המעלות:

אלו הייב מעלות כבר ציינו אותם ודברנו עליהם במקומותם. אח"כ אמר שכותל האולם היה בנוי כסדר הזה והוא שאמה אחת מגובה הכותל לארכו היה חלק ושוה כשאר הכתלים, אח"כ בנין בולט מהכותל כגון כצוצרה גבהו ג' אמות, אח"כ מרחיק אמה ג"כ ויוצא בנין והוא הנקרא רובד. וכן כל בנינו אמה ורובד שלש. וכאילו הוא אומר אמה כותל ורובד שלש מרחיק אמה בכותל ורובד שלש עד שהיו אלו בולטין כצוצרות לכצוצרה העליונה והיתה בו ד' אמות. וכן היה סובב ההיכל כמו שיתבאר בפרק זה לפיכך

פירוש הרמב"ם

(פרק ד משנה ב)

הנני מציייר עכשיו ההיכל כולו עם האולם. ואכתוב מדותיו באורך וברוחב כמו שיתבאר בפרק הזה. ומן הצורה הזאת יתבאר לך כל מה שזכר מן הביאה למשפח ההיכל ועביו. והרי לוכו בעובי הכותל כמו שאמר רבי יהודה זולת זה מאשר יזכור בפרק זה. (ראה להלן ציור ההיכל והכתלים והתאים)

ושני פשפושין היו לו לשער הגדול, אחד בצפון ואחד בדרום. שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם, ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל, שנאמר ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבוא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור. נטל את המפתח ופתח את הפשפש ונכנס להתא ומהתא להיכל. רבי יהודה אומר, בתוך עביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין שני השערים, ופתח את החיצונות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ.

עפ"י שיטת רש"י

תאים. לשכות. ונקראים גם יציעים, כולקמן במשנה ד': חמשה עשר בצפון. לאורך כותל ההיכל שבצפון היו בנויים חמשה תאים זה אחר זה ממזרח למערב, והיה רחבן חמש אמות, וארכן מתחלק לאורך כותל הצפון. והיו שלש קומות של חמשה חמשה תאים בצד צפון. וכן בצד דרום. ובמערב היו שלשה על גבי שלשה, ושנים על גביהם. (ראה רש"י יחזקאל מא, ו')

(פרק ד משנה ג)

ושלשים ושמונה תאים היו שם, חמשה עשר בצפון, חמשה עשר בדרום, ושמונה במערב. שבצפון ושבע רום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהם. ושבע ערב, שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם. ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד, אחד לתא מן הימין, ואחד

פירוש הרמב"ם

כבר אמרנו בתמיד, שתא נקראת ההרחקה שיש בין שני הכתלים. וכשתסתכל בצורת ההיכל שציירנו תמצא בצפון חמשה הרחקות, והם, כותל מסיבה, ומסיבה, וכותל התא, והתא, וכותל ההיכל. וכמותם בדרום. לפיכך אמר שעל אלו החמשה הרחקות היו חמשה תאים, ועל חמשה תאים היו חמשה תאים שניים. והוא מה שאמר חמשה על גבי חמשה וחמשה על גבם. עד שהיו שלש שורות של תאים וכן צורתם:

לתא מן השמאל, ואחד לתא שעל גביו. ובקרב מזרחית צפונית היו חמשה פתחים, אחד לתא מן הימין, ואחד לתא שעל גביו, ואחד למסבה, ואחד לפשפש, ואחד להיכל.

וכיוצא בו היה בדרום. ואל יטען שקרא אותם כותל ומסיבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל, אח"כ חזר וקראם כולם תאים, לפי שההרחקה שיש בין שני הכתלים הוא התא וכולם תאים, אבל כותל המסיבה וכותל התא וכותל ההיכל לא היה כותל סתום אלא שני כותלים וביניהם הרחקות כמו שציירנו. ולקצת התאים היו שמות כגון שקרא השורה התחתונה מהם מסיבה ובית הורדת המים וזולתם. כמו שכתבנו בצורה וכמו שזכר בפרק זה. וכשתסתכל בצורה גם כן תמצא במערב שלשה הרחקות, והם כותל התא והתא וכותל ההיכל, והיו עליהן שלשה תאים ושנים על גביהם כן:

תא	תא	תא	תא	תא
תא	תא	תא	תא	תא
תא	תא	תא	תא	תא
תא	תא	תא	תא	תא
תא	תא	תא	תא	תא

ומה שאמר וכן לפשפש אחד, ר"ל לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסין להיכל, וזהו הפתח שהיה (בצפון) [בדרומן] של תא שהיה לו חמשה פתחים, והתא הזה היה בשורה אמצעית מהתאים, והוא שע"ג המסבה:

תא	תא	תא
תא	תא	תא
תא	תא	תא
תא	תא	תא
תא	תא	תא

עפ"י שיטת רש"י

התחתונה חמש. היציע (הדיוטא) התחתונה של התאים דלעיל היו ברוחב חמש אמות: ורובד שש. תקרת היציע התחתונה היתה ברוחב שש. לפי שכותל ההיכל היה הולך ומיצר כלפי מעלה, וכשהגיע אל הרובד שעל גבי התחתונה היה נכנס לפנים אמה אחת, ועל אותה אמה הבולטת היו נתונים קורות היציע, נמצאת היציע התיכונה רחבה אמה אחת יותר מן התחתונה, והיינו אותה אמה שנכנס הכותל לפנים. וכן כשמגיע לרובד שעל גבי התיכונה שהיא הרצפה של שלישית, היה הכותל מיצר ונכנס לפנים אמה אחת כדי שיניית ראש הקורה על אותה אמה, שכותל התיכונה בולט ויוצא לחוץ יותר מכותל

(פרק ד משנה ד)

התחתונה חמש ורובד שש. והאמצעית שש ורובד שבע. והעליונה שבע. שנא' (מלכים א, ו) היציע התחתונה חמש

פירוש הרמב"ם

היציעים הם הגזוזטראות המרקיפות להיכל מבחוץ והייתה גזוזטרא אמצעית יותר רחבה מן התחתונה, והעליונה יותר רחבה מן האמצעית, כדי שלא יהא אפשר להדבק בכותל. והוא

היה נכנס לפנים אמה אחת, ועל אותה אמה הבולטת היו נתונים קורות היציע, נמצאת היציע התיכונה רחבה אמה אחת יותר מן התחתונה, והיינו אותה אמה שנכנס הכותל לפנים. וכן כשמגיע לרובד שעל גבי התיכונה שהיא הרצפה של שלישית, היה הכותל מיצר ונכנס לפנים אמה אחת כדי שיניית ראש הקורה על אותה אמה, שכותל התיכונה בולט ויוצא לחוץ יותר מכותל

מה שנאמר כי מגרעות נתן לבית וגו'. וכן היה מוקף כל ההיכל מבחוץ לכותל המסיבה ג' גזוזטאות כצורה זו:

באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה.

סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית, כלומר היה מגרע ומחסר בעובי הכותל מבחוץ אמה אחת ברובד של התיכונה, ועוד אמה אחת ברובד של העליונה, כדי שיהיה לו מקום לשום בהב ראשי הקורות של הרובד, כדי שלא יצטרך לאחוז בקירות הבית לעשות חורין בכותל ולתחוב שם ראשי הקורות. (על כן חומת ההיכל מכנגד היציע התחתונה שבע אמות עביה, וכנגד התיכונה שש אמות עביה. וכנגד העליונה חמש אמות עביה. באופן שבין כותל ההיכל והתא יש רוחב י"ב אמה בכל מקום. ולקמן במשנה ו' כשחושב רוחב תהיכל ואמר כותל ההיכל שש והתא שש, בדיוטא האמצעית קא חשיב.)

פירוש הרמב"ם

(פרק ד משנה ז)

זכר מדת גבהו ואח"כ יזכור ארכו ורחבו. ואוטם הוא בנין אטום שבונים בגוף הקרקע יסוד ועליו מעמידין הכתלים. וכיור הוא פיתוח והחפירות שמפתחים הבנאים בסיד ובאבנים ולפעמים אומרים כיורין וציורין ר"ל פיתוחין וציורין. ודלף שם סף המים מן הקירוי והיה נהוג אצלם בבנינם לעשות שני קירויין קירוי למעלה מחבירו ונחתין בין שניהם מעט הרחקה וקורין אותו החלל בית הדלפה על שם הדלף כדי שאם יסיף הקירוי העליון יעמדו מים באותו החלל. ותקרה קירוי (הנחת) הקורות בלבד. ומעזיבה היא הסיד והאבנים שנותנים על הקירוי וכבר פירשנו זה

וההיכל מאה על מאה על רום מאה. האוטם שש אמות, וגבהו ארבעים אמה, אמה כיור, וארבעים מתיים בית דלפה, ואמה תקרה, ואמה מעזיבה, וגובה של עליה ארבעים אמה, ואמה כיור, וארבעים בית דלפה, ואמה תקרה, ואמה מעזיבה, ושלוש אמות מעקה, ואמה כלה עורב. רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב עולה מן המדה, אלא ארבע אמות היה מעקה.

מעקה וכלי שרבי ד אמת		
אמה	מדה	אמה
אמה	תקרה	אמה
אמה	בית דלפה	אמה
אמה	כיור	אמה
עליה י אמות		
אמה	מעזיבה	אמה
אמה	תקרה	אמה
אמה	בית דלפה	אמה
אמה	כיור	אמה
הכל י אמה		
אמה	אטום	אמה

בסוכה. וכלה עורב מאבד העורבין לפי שהיה מקיף ההיכל למעלה מן המעקה מארבע רוחותיו בחשק של ברזל גובה אמה חד כמו הסיף כדי שלא ישב עליו שום עוף על ההיכל מפני שנחתכין רגליו באותו הסיף ולשכך קורין אותו כלה עורב. ואעפ"י שאין צריך לצייר הרי זו צורה מה שזכר בהלכה זו מגבולו של היכל והיא מצוירת בשולי הדף:

פירוש הרמב"ם

(פרק ד משנה ז)

עפ"י שיטת רש"י

צורת ההיכל באורך ורחב ואלו המדות הנזכרות כבר ידעו אותם בתחלת פרק זה וכשי תסתכל בו תמצא כל הכתוב

מהמזרח למערב מאה אמה, כותל האולם חמש, והאולם אחת עשרה, כותל ההיכל

כותל האולם כו'. (לדעת רש"י) כל הכתלים שזכרו במשנה אינן חלולים אלא עבים מלא במזה המפורשת במשנה:

ע"י שיטת רש"י

האולם עודף עליו כו'. ולא היה האולם נמשך ממזרח למערב אלא אחת עשרה אמה בלבד. וארכו מצפון לדרום תשעים אמה בפנים לבד הכתלים: וההיכל צר מאחוריו. שבעים אמה רוחב ההיכל עם התאים והכתלים בצד מערב, מן הצפון עד הדרום: ורחב מלפניו. שהאולם עודף לצפון ולדרום תמש עשרה אמה לכל צד להלן מכתלי הצפון והדרום, נמצא ההיכל צר מצד המערב שבעים אמה, ובצד מזרח מדתו (של האולם) מאה אמה:

שש, ותוכו ארבעים אמה, אמה טרקסין, ועשרים אמה בית קדש הקדשים, כותל ההיכל שש, והתא שש, וכו' תל התא חמש, מן הצפון לדרום שבעים אמה, כותל המסבה חמש, והמסבה שלש, כותל התא חמש, וה' תא שש, כותל ההיכל שש, ותוכו עשרים אמה, כותל ההיכל שש, והתא שש, וכו' תל התא חמש, ובית הורדת המים שלש אמות, והכותל חמש אמות. האולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזים את הסכינים. וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו, ודומה לארי, שנאמר (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד, מה הארי צר מאחוריו ורחב מלפניו, אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו.

פירוש רמב"ם

1234567

התבאר מאותה צורה. וכן כתוב בענין בית ראשון שארכו של היכל היה ששים ורחבו עשרים והיה קדש הקדשים שליטתו כמו במשכן והוא עשרים אמה, וההיכל ארבעים, והכותל המב' דיל בין ההיכל ובין קדש הקדשים והוא הנקרא טרקסין היה בו פתח ועליו פרוכת אחת, ונולד להם ספק בבית שני על עובי כותל הטרקסין אם היה נכלל בתוך הארבעים של היכל ויהיה רוחק הפרוכת מכותל מערבי עשרים ואחד אמה, או היה מכלל קדשי הקדשים ותהי שפת הפרוכת בשליש בצמצום, ולפיכך נתנו עובי הכותל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים ונותנים עליו פרוכת מבפנים ופרוכת מבחוץ והיה הטרקסין בין שתי פרו' כות. והיה בין שתיהן אמה כמו שבארנו בחמישי מכפורים. והיה כולו ר"ל כל ההיכל מאה על מאה, היו מטין הבנין מעט לצד מערב וכשימשך לצד המזרח מתרחב כדמות האריה שהוא רחב מלפניו וצר מאחוריו, כגון

זה :

(ע"כ המשניות עם פירוש הרמב"ם ועם פירוש מלוקט

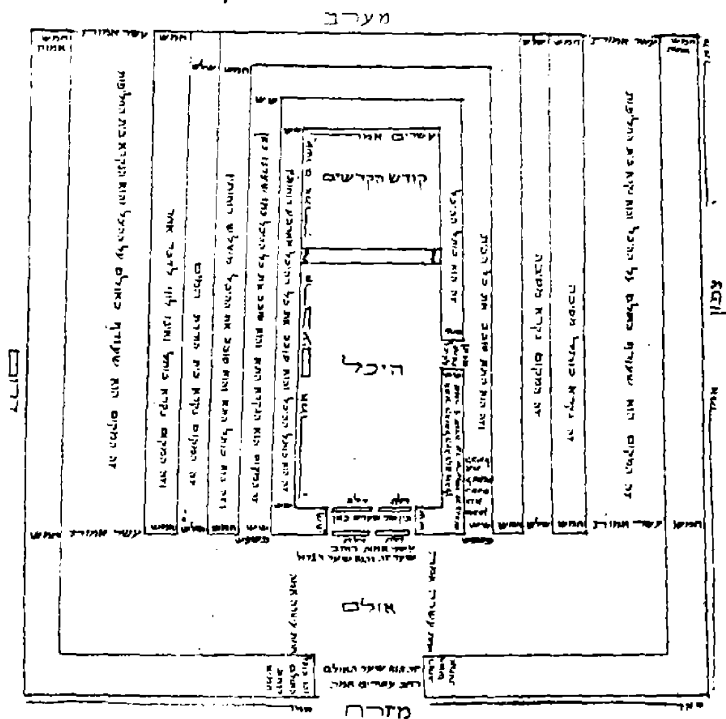
על פי שיטת רש"י והראב"ד)

וז"ל רבינו בפירוש המשניות הוצאת קאפח:

בין האולם ולמזבח עשרים ושתיים אמה, ושתיים עשרה מעלות היו שם, רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה, אמה אמה ורובד שלש, אמה אמה ורובד שלש, העליונה אמה אמה ורובד ארבע. ר' יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש.

שתיים עשרה מעלות הללו כבר ציירנו אותם ודברנו על מקומם. אמר שכתלי האולם היתה בנייתם כצורה זו, והוא שאמה מגובה הכותל לכל ארכו חלק ישר כמו כל כותל, ואחר כך בנין בולט מן הכותל כעין כצורה גבהו שלש אמות, ואחר כך מרחיק עוד אמה ומבליט בנין הוא הנקרא רובד, וכך כל גבהו אמה ורובד אמה ורובד וכאלו אמר אמה כותל ורובד שלש, מרחיק אמה בכותל ורובד שלש עד שיהיו אלו בו כעין כצורות פרט לכצורה העליונה שהיו בה ארבע אמות, וכך הי' גם סביב ההיכל כמו שיתבאר בפרק זה נמצא שהיתה צורת הכותל כזה.

[ב] ושני פשפשין היו לו לשער הגדול, אחד בצפון ואחד בדרום. שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם, ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל, שני' ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהי' וכו' (יחזקאל מד, ב). נטל את המפתח ופתח את הפשפש, נכנס להתא, ומן התא להיכל. ר' יהודה אומר בתוך עביו של כותל הי' מהלך, עד שנמצא עומד בין שני שערים, ופתח את החיצונות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ.

[ב] אני אצייר עתה את ההיכל בכללותו עם האולם, ואכתוב מדותיו באורך וברוחב כפי שיתבאר בפרק זה, ומן הציור הזה יתברר לך כל מה שהזכיר, הכניסה מן הפשפש להיכל, או הלוכו בעובי הכותל כמו שאמר ר' יהודה, וזולת זה ממה שיזכיר בפרק זה, וזו צורתו.

[ג] ושלשים ושמונה תאים היו שם, חמשה עשר בצפון, וחמשה עשר בדרום, ושמונה במערב. שבצפון ושכדרום חמשה על גבי חמשה, וחמשה על גביהן. שבמערב, שלשה על גבי שלשה, ושנים על גביהן. ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד, אחד לתא מימין, ואחד לתא מהשמאל, ואחד לתא שעל גביו. ובקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים, אחד לתא מימין, ואחד לתא שעל גביו, ואחד למסיבה, ואחד לפשפש, ואחד להיכל.

[ג] כבר אמרנו בתמיד כי תא נקרא החלל שבין שני כותלים, וכאשר תתבונן בצורת ההיכל שציירנו תמצא בצפון חמשה חללים והם כותל מסיבה, ומסיבה, וכותל התא, והתא, וכותל ההיכל, וכמותם בדרום, אמר כי על חמשת חללים הללו היו חמשה תאים, ועל חמשת התאים חמשה תאים אחרים, והוא אמרו חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן, עד שיהיו שלש דיוטות של תאים כזה, וכיוצא בכך היו

תא	תא	תא	תא	תא
תא	תא	תא	תא	תא
כותל מסיבה	תא	כותל התא	תא	כותל ההיכל

גם בדרום. ואל יטעך מה שקראם כותל מסיבה ומסיבה וכותל התא וכותל ההיכל וחזר וקראם כולם תאים, לפי שהחלל שבין שני כותלים הוא התא וכולם תאים, לפי שכותל המסיבה וכותל התא וכותל ההיכל לא היו כותל אטום אלא שני כותלים וחלל ביניהם כמו שציירנו, ומקצת התאים היו להם שמות כמו שקרא

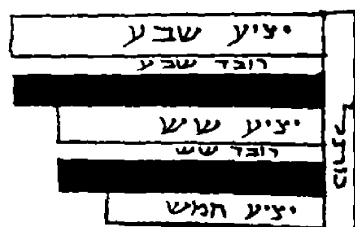
לדיוטא התחתונה שבהם מסיבה ובית הורדת המים וכיוצא בהם כמו שכתבנו בציור, וכפי שיזכיר בפרק זה. וכאשר תתבונן בציור תמצא גם במערב שלשה חללים והם כותל התא והתא וכותל ההיכל, והיו עליהם שלשה תאים ושנים על

תא	תא
תא	תא
כותל התא	כותל ההיכל

גבי השלשה כזה. ואמרו ואחד לפשפש, רוצה לומר לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסין להיכל, וזה הוא הפתח שהיו בשמאל התא הזה שהיו לו חמשה פתחים, והתא הזה היו בדיוטא האמצעית של התאים והוא שהיו על גבי המסיבה.

[ד] התחתונה חמש ורובד שש, האמצעית שש ורובד שבע, והעליונה שבע שני היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה (מלכים א' ו).

[ד] היציעים הללו הם הכצוצריות שמסביב להיכל מבחוץ, היו היציע

האמצעי רחב מן התחתון, והעליון רחב מן האמצעי, עד שאי אפשר לטפס בכוח, והוא אמרו כי מגרעות נתן לבית וכו', וכך ה' מסביב לכל ההיכל מבחוץ לכותל המסיבה שלשה יציעים כצורה זו.

[ה] ומסיבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית, שבה היו עולין לגגות התאים. ה' עולה במסיבה ופניו למערב, הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב, הגיע למערב הפך פניו לדרום, הלך את כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום, הגיע לדרום הפך פניו למזרח, ה' מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עלי, שפתחה של עלי פתוח לדרום. ובפתחה של עלי היו שם שתי כלונסות של ארז שבהן היו עולין לגגה של עלי. ובראשיהן פסיפסין מבדיל בעלי בין קדש ובין קדש הקדשים. ולולין היו פתוחין בעלי לבית קדש הקדשים, שבהן משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יזונו את עיניהם מבית קדש הקדשים.

[ז] ההקף שמקיף את ההיכל עד שמגיע אל העלי ה' מתוך התאים שמסביב להיכל כמו שציירנו, והוא יזכיר עתה שהיתה עלי על ההיכל וקדש הקדשים, ובקרקע העלי היתה מחיצה מבדילה בין תקרת ההיכל ותקרת קדש הקדשים. ולול, היא הארובה, אמר שהיו ארובות בקרקע העלי מפולשות לקדש הקדשים כדי שירדו האומנים משם לקדש הקדשים אם הוזקקו לעשות בו דבר.

[ח] ההיכל מאה על מאה על רום מאה, האוטם שש אמות, גבהו ארבעים אמה, אמה כיור, אמתים בית דילפא, אמה תקרה, אמה מעזיבה. גבהו של עלי ארבעים אמה, אמה כיור, אמתים בית דילפא, אמה תקרה, ואמה מעזיבה, ושלוש אמות מעקה, ואמה כולה עורב. ר' יהודה אומר לא ה' כולה עורב עולה מן המדה, אלא ארבע אמות ה' מעקה.

[ט] התחיל בתיאור מדת גבהו ואחר כך יזכיר ארכו ורחבו. ואוטם, הוא הבנין האטום שבנין בתוך הקרקע יסוד ועליו מעמידים את הכתלים. וכיור, הוא הפיתוח והחריטה שמפתחים הבנאים בגבס וגם באבנים, והרבה אומרים כיורין וציורין, והכוונה הפיתוחים וציורין. ודלף, שם למים הדולפין מן התקרות, וה' מנהגם בבנינים לעשות לבתים שתי תקרות תקרה על גבי תקרה וביניהן ריחוק מעט נקרא אותו החלל בית דלפא לפי שהוא בעבור הדלף, כדי שאם ידלף הגג העליון יתקבץ המים באותו החלל. ותקרה, שם לקירוי הקורות דוקא, ומעזיבה, הוא הסיד והאבנים שנותנין על הקורות, וכבר פירשנו את זה בסוכה. וכולה עורב, פירושו משמיד העורבים, והוא, שה' מקיף את כל ההיכל על גבי המעקה

ה) מן הצפון לדרום *מאה אמה. עובי כותל האולם חמש אמות, ומכותל אולם עד כותל הקדש עשר אמות, ומכותל אולם עד כותל הקדש עשר אמות. ומכותלי הקדש ששה כתלים זה לפנים מזה וביניהן חמשה מקומות פנויים, בין כותל חיצון ובין השני חמש אמות, ובין שני ושלישי שלש אמות וחמש בין שלישי ורביעי, ובין רביעי וחמישי שש, ובין חמישי וכותל הפנימי שש נמצא הכל ארבעים אמה מצד זה, וארבעים אמה מצד שכנגדו ורוחב הבית מבפנים עשרים, הרי מאה אמה ...

השגת הראב"ד:

(*) מאה אמה עובי כותל האולם. א"א כל זה הבל ורעיון רחש שלא הי' שם כותל לאולם כלל וטעות גדולה היא זו שלא הי' לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל ועל כן אמרו ההיכל צד מאחוריו ורחב מלפניו ורוחב האולם נמנה ברוחב ההיכל.

ט) ההיכל הי' בניינו רחב מפניו וצד מאחוריו כמו ארי, ויציעים היו מקיפין לבית כולו מסביב חוץ לכותל המסיבה, ויציע התחתונה חמש, *ורובד על גבה שש ויציע אמצעית שש ורובד על גבה ז' והעליונה ז' שנאמר היציע התחתונה וגו'. וכן היו השלש יציעים מקיפים לבית משלשה רוחותיו וכן סביב לכותלי האולם מלמטה עד למעלה כ' היו אמה אחת חלק ורובד שלש אמות ואמה חלק ורובד שלש אמות עד למעלה, ונמצאו הרובדין מוקפין לכתלים. רוחב כל רובד שלש אמות עד למעלה, ובין כל רובד ורובד אמה והעליון הי' רוחבו ארבע אמות.

השגת הראב"ד:

(*) ורובד על גבה. א"א איני יודע מהו על גבה אלא שבכותל של היכל הי' מקצר אמה ונמצא חלל התא שש משש אמות ומעלה ואותן שש אמה שהתא בהן חללו חמש הם היו כנגד אוטם ההיכל שהיו שש אמות וזהו שחשבו רוחב ההיכל כותל התא חמש והתא שש וכותל ההיכל שש והוא למעלה מן האוטם.

י) כל אלו המקומות הפנויים שבין הכתלים הם הנקראים תאים. נמצאו התאים *המוקפין למקדש חמשה מן הצפון וחמשה מן הדרום ושלשה מן המערב, ושלש דיוטות היו דיוטא על גבי דיוטא נמצאו ט"ז תאים בדרום חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהן וכן בצפון חמשה עשר, ושמונה תאים היו במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן *בדיוטא אחת הכל ל"ח תאים.

השגת הראב"ד:

(*) בדיוטא אחת. א"א אין צורך לזה ומה נשתנו השנים מן השלשה.

השגת הראב"ד:

וז"ל הפתח דבר מהרש"י הלוי וויינפעלד:

ידע עבד

חבר שבע

ידע שש

חבר שש

ידע חמש

ד', ללא שום הוספה כלל, ונפרש הדברים פשוטם כמשמעם, הרי אינו מזכיר שהיו

בכותל עצמו מגרעות כלפי מעלה, אלא שהיו גזוזטראות בולטות מן הכותל, ושהן עֲצָמָן היו המגרעות. והייתה גזוזטרא אמצעית יותר רחבה מן התחתונה, והעליונה יותר רחבה מן האמצעית. ולפי זה היו המגרעות כלפי מטה. וכן הוא ממש בציור שבפירוש הרמב"ם למשנה זו. ואולי היו מעתיקים את פירוש הרמב"ם בלי הציורים וזה גרם לפירושים אחרים. (בדפוס וילנא דף מ נמצא הציור הזה בטעות אצל אות יז), וצ"ל אות יז).

והתוי"ט שם כתב שם על פירוש הר"ב, "וכך פירש הרמב"ם", ותיכף הקשה שם בתוי"ט שלפ"ז ה"י החלל צד מאד וגם הכותל כו'. אבל פלא גדול הוא זה, שהרי לשון הרמב"ם עם הציור הוא דלא כפירוש זה, כמשנ"ל.

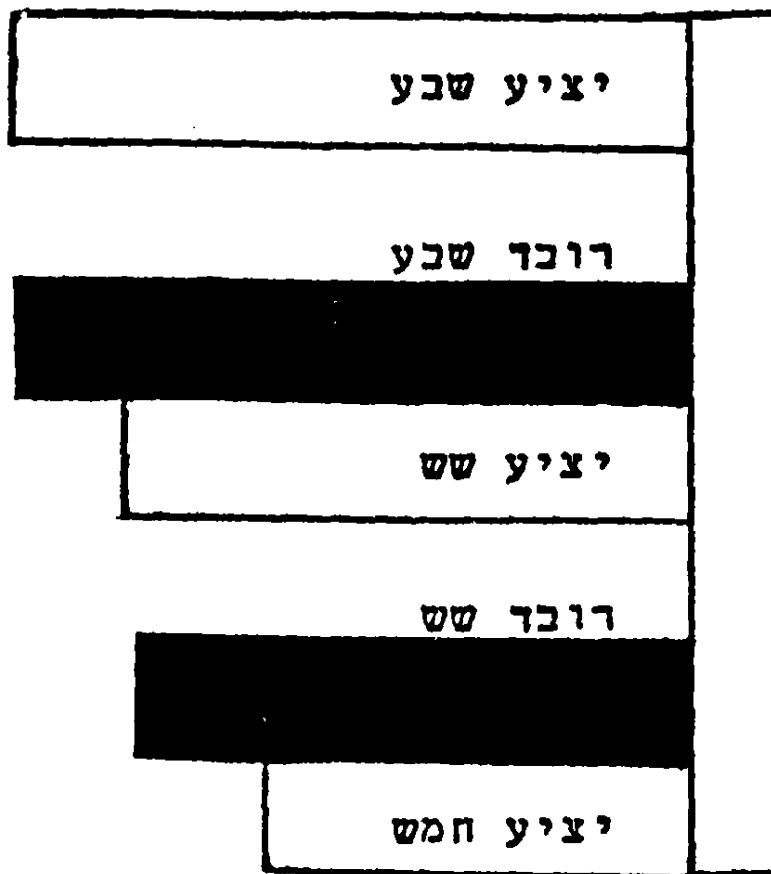
ואמנם, אחר הבדיקה והחפוש בדפוסים הראשונים של התלמוד, נתברר לי שכל הדפוסים לא הכניסו כלל הציורים של פירוש הרמב"ם למסכת מדות. ורק השאירו מקום פנוי בכל מקום שצריך להיות שם ציור. וא"כ בודאי הדין גרמה למה שציירו שיטת הראב"ד או רש"י אל שיטת הרמב"ם בשעה שהרמב"ם ז"ל לא נתכוון לכך, כמו שהראה לנו בציוריו שצייר בתוך פירושו למשניות.

והנה, גם במשנה ר' פרק ג' "אמה אמה ורובד שלש וכו'" נטה רבינו עובדי' מברטנורא ז"ל מפירושו של הרמב"ם, ופירש שזה קאי על המעלות. אבל לא כן פירש הרמב"ם ז"ל שכתב שם בזה"ל, אח"כ אמר שכותלי האולם היו בנויים כסדר הזה, והוא, שאמה אחת מגובה הכותל לארכו ה"י חלק ושוה כשאר הכתלים אח"כ בנין בולט מהכותל כגון כצוצרה גבהו שלש אמות אח"כ מרחיק אמה ג"כ ויוצא בנין והוא הנקרא רובד, וכן כל בנינו אמה ורובד שלש וכאילו הוא אמר אמה כותל ורובד שלש מרחיק אמה בכותל ורובד שלש עד שהיו אלו בולטין כצוצרות לכצוצרה העליונה והיתה בו ארבע אמות כו' לפיכך היתה צורת הכותל כן (ראה לעיל הציור), עכ"ל.

ולפי זה גם בכתלי האולם היו נראים כעין גזוזטראות בולטות לחוץ, אלא שבכותל המסיבה היו רק שלש, ובכותלי האולם מסביב ה"י כל גבהו מוקף רובדין, רוחב כל רובד שלש אמות עד למעלה, ובין כל רובד ורובד אמה, ורובד העליון ה"י רחבו ארבע אמות.

ולשיטת הרמב"ם יהא דומה פירוש מלת רובד כאן כמו במשנה זו פרק א' "מוקף רובדין של אבן". ובערוך פירש רבד מצבות, וכתב שם במוסף הערוך שפירושו בלשון יווני מין עמוד מרובע.

(ולפי פירוש הראב"ד נחלק פירוש המלה לשני מובנים: א) מצבות היינו דמשנה זו פרק א', ב) ציפוי לרצפה היינו כאן במשנה ר' פרק ג').

ובענין פירוש מלת
רובד שבמשנה ד' פרק
ד' „התחתונה חמש
ורובד שש וכו' לא
התברר לי מתוך הציו-
רים המודפסים דיוק
הכוונה בזה, אבל ראיתי
בצילום כת"י ישן של
פירוש הרמב"ם בלשון
ערבי, ושם הציוור הוא
כזה:

ולפי זה אפשר
להבין שענין הרובד
פירושו שלמעלה
מהציע הי' בולט
מהכותל גם רובד על

גבה, כמו הרובדים שבכותל האולם. וכן הוא גם לשון הרמב"ם בהלכות בית
הבחירה פ"ד ה"ט, „ורובד על גבה”.

וטעם המגרעות היינו הגזוזטראות למה היו, כתב הרמב"ם ז"ל במשנה הנ"ל,
כדי שלא יהא אפשר להדבק בכותל, ונפרש גם כן פשוטו כמשמעו, כדי שלא ישענו
בני אדם בכותל. (ועיין ברמב"ם הלכות מעילה פרק ח' ה"ד, שכתב שם בענין
שמירה ממעילה שמא יהנה... א' ישען על אבן א' קורה...). ואין היציעים חדרים
ולא תאים כלל, אלא גזוזטראות באויר (לסימן ולהזכיר שיש להזהר מהשען על
הכותל).

ויש לומר עוד פירוש ללשון הרמב"ם שכתב „כדי שלא יהא אפשר להדבק
בכותל”, והיינו כדי שלא יהא אפשר לטפס בכותל. וכן מצינו ששרשראות של זהב
היו קבועים בתקרת האולם ותלויות למטה, שבהן אווזין פרחי כהונה, ועולין
ורואין את העטרות שבחלונות. ומובן שהי' אסור להם להשען בכותל א' לטפס בו.
(ואחרי שכתבתי הנ"ל ראיתי בתרגום החדש של הר"ד יוסף קאפח שליט"א, של
פירוש המשניות להרמב"ם עפ"י כתבי היד המקוריים, כתב במקום „להדבק
בכותל” – „לטפס בכותל”, וכתב ע"ז הערה שבנדפס הוא טעות) נועפ"ז הגהתי
בגוף התשובות לטפס במקום להדבק – י.ק.]

והנה לפי טעם זה שהיציעים הם כדי שלא יטפסו בכותל, אפשר שהיציעים

היו למעלה מקומת איש ואפילו למעלה מפתח ההיכל, ועם זאת יהיו מונעים מלטפס ולהגיע להעטרות שבחלונות.

ואין הטעם לעשיית המגרעות כדי שלא יצטרכו לעשות חורים בכותל, אלא ירקבו הקורות.

(והנה במסכת יומא פרק ד' משנה ג' תנן ונותנו למי שהוא ממרס בו על הרובד הרביעי שבהיכל, ואמרינן בגמרא חני של היכל. ובסיפא דמתניתין דהתם תנן נטל מחתה כו' וירד והניחה על הרובד הרביעי שבעזרה. והוקשה לתוי"ט שינוי הלשון שבין הרישא לסיפא, ואמר ע"ז התוי"ט, לכאורה כו' דברישא הוא מונה מהיכל ולחוץ, ובסיפא מונה מירידתו מן הכבש כו'. ובסוף הביא הירושלמי דבחדא רובד מיירי.

וכל זה הוא מפני שהתוי"ט מפרש כפירוש רש"י רובד ציפוי לרצפה.

אבל הרמב"ם כתב שם פירוש רובד איצטבא. ושוב יצא שכוונת רובד הוא האיצטבא שבכותל ההיכל מבחוץ, כמו שפירש הרמב"ם במסכת מדות פ"ג מ"ו. וכן הוא לשון הרמב"ם בחיבורו פ"ד מהלכות עבודת יום הכפורים, (ומניחה) על הרובד הרביעי של היכל מבחוץ כו', ולהלן במחתה כתב שם הרמב"ם על הרובד שבעזרה. ובאמת היינו הך, הרובד של היכל מבחוץ והוא בעזרה. וזה מתאים להירושלמי.

ולהרמב"ם, מה שאמרו בגמרא חני של היכל במקום שבהיכל, לא נצטרך לומר שהוא שינוי ותיקון בלשון המשנה, אלא פירושי קמפרש מה הוא רובד שבהיכל היינו של היכל מבחוץ, והוא בכותל).

וועיין מה שכתבתי בעמוד 75 בפירוש „בין האולם למזבח“ לשיטת רבינו דתני בבין אולם למזבח פירושו דכל היכא דתנן בין האולם למזבח ככה זה פירושו, אבל אין צריך להג' ודו"ק. י. ק.

וזה לשון ספר „תנוכת הבית“ דפוס ויניציאה שנת תנ"ץ לפ"ק, דף לא:

הקבצו ושמעו כמה דחקים (ה)סובל פירוש הרמב"ם ז"ל כאשר הובאו בספר „צורת הבית“ לבעל תוספות יום טוב, ובפירושו למסכת מדות. וגם ראיתי את הלחץ אשר נלחץ לתקן מעוות לא יוכל לתקן, עד כי נלאה נשוא גם הוא את להג יגיעתו כי רבה היא. ולמען דעת כל עמי הארץ כי כשר הדבר ראיתי להביא הנה מה שיקשה על דבריו. ואף כי ראיתי כל פסל וכל תמונה, אשר כולם נתרחקו מפירוש הרמב"ם ובחרו דעת רש"י כי ראו תומתה בשול"י, אף על פי כן שאוני ואנכי אדבר ואחזה דעי אף אני.

שאלה א: יקשה מאד שאם כולם היו תאים, וכללן כולם בשם תאים במשנה, למה אחד יקרא בשם תא, ואחד בשם כותל, ואחד בשם מסיבה, אם אמור אמר שיש לי חדר באמצע ארבעה כתלים, הישמע העם שהם חמשה בתוך כל כותל חדר אחד.

תשובה: אמת שכולם תאים. אולם למקצת התאים היו שמות, כגון מסיבה, ובית הורדת המים, וזולתם (היינו, כותל המסיבה, וכותל ההיכל וכו'). (ראה ברמב"ם בפירושו לפ"ד מ"ג). וכמובן שיש הסברים לשמות היוחדים.

ואם אמור אמר שיש לי בית מוקף תאים, ואח"כ אמר שהוא בית שכתליו הם בעובי שש אמות, הישמע העם שהכתלים אין בהם תאים בתוכם.

ובבית המדות כתב וז"ל: „הלא הרמב"ם בעצמו הרגיש בזאת השאלה ודחה אותה בפ"י המשנה שכתב ואל יטען שקרא אותם כותל ומסבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל אח"כ חזר וקראם כלם תאים שהרחקה שיש בין שני הכתלים הוא התא וכולם תאים אבל כותל המסבה וכותל התא וכותל ההיכל לא הי' כותל סתום אלא שני כתלים וכיניהם הרחקה, ולקצת התאים היו שמות כגון שקרא השורה התחתונה מהם מסיבה ובית הורדת המים וזולתם ע"כ, וכוונתו שיש מהם שהי' להם שם לווי וקרא אותם בהם ולא בשם תא וכו'".

שאלה ב: אם כללם בשם תאים, למה אחד גדול מחבירו עד שאחד הי' רחב שש אמות ואחד אמה אחת או פחות.

תשובה: כולם נכללים בשם תאים ורוחב רובם כשלש אמות (משום שברוחב חמש ננכה שתי אמות לשני כתלים וישארו שלש אמות), לבד התא שנקרא בשם „התא" הוא ברוחב שש אמות. ואין שם גם אחד פחות מכשלש אמות רוחב (והיינו משום שלא היו המגרעות בכותל עצמו, כדלעיל ב„פתח דבר"). ועל השאלה למה אחד גדול מחבירו, ע"ז נענה שאין שואלין על המדות משום „הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל".

א"ה, ולע"ד נראה שגם התא הנק' כותל ההיכל הי' חללו רק ג' אמות ולצד ההיכל הי' כותל סתומה עביו אמתיים, שהרי למעלה עומד עליו הי' כותל העלי' גבוה ארבעים אמה אשר לא יוכל לעמוד בעובי אמה א'.

שאלה ג: אנה ימצא חדר רחב אמה וארכו שמונים, הנהי' כדבר הזה או הנשמע.

תשובה: לא נמצא ולא נשמע (כדלעיל).

שאלה ד: מאין ניצוצי השמש יופיעו להאיר בתאים הללו לפי פירוש, אשר רוב קצותם נסתר מחמתו, הלא תראה כי בהיותם שלשה זה על גב זה וחמשה זה אצל זה ברוחב, האם יכול נוכל לפתוח להם ארובות כ"א בתא החיצון, וישאר בשאר התאים אשר לפני חושך ענן וערפל. ותינח בדיוטא העליונה שנדחוק לומר שיעשו להם חלונות בתקרה, אלא בדיוטות התחתונות מאי איכא למימר. וכל שכן אם נאמר שדיוטא התחתונה היתה כנגד האוטם לבוא במחילות עפר. הלא בעל תוספות יום טוב בכבודו ובעצמו השתומם על המראה באין מבין בפ"ד דמדות משנה ג'. ואם תשיב דלאו לאורה הוא צריך, גם אני אשוב לשאול ולמה עשו חלונות בכל המקדש. אלא, דלאו לאורה הוא צריך בהיכל דוקא נאמר, לשבר את האוזן להוציא מלבן של צדוקים שלא יאמרו לאורה הוא צריך. ומכל מקום אף בבית עשו חלונות אף על פי שהיו שקופים. ואם כן בתאים שהיו לצורך כהנים לא יעשו חלונות מכל וכל, לא פתוחים ולא אטומים, ולמה יהיו עם ההולכים בחושך היושבים בקברים ילינו בנצורים.

תשובה: כפי שנראה מציוורו של הרמב"ם למשנה ב' פרק ד' דמדות, וממה שכתוב גם כן בתוך הציור (בכתבי היד שבערבית גם שם כתוב בתוך הציורים), נראה בעליל שרובם ככולם של התאים יש להם אורה מצד מערב, ששם לרוב התאים אין כותל כפול, מלבד שני התאים שהאחד נקרא בשם „כותל ההיכל“, והשני בשם „התא“. לשני אלו אין להם גישה של אור באופן ישר מבחוץ, אלא אפשר שיעבור האור אליהם דרך „כותל התא“. ומי יאמר שצריך להיות שם אור יותר, והרי תשמישם כתב ב„חנוכת הבית“ שהיו להניח בהם הראוי למקדש, וא"כ יתכן שמספיק לשני התאים האלו „באור חוזר“ ואולי כך יפה לשמירת הכלים שאור החמה מכהה ממראיתם.

וכבר כתב התוי"ט וזה לשונו, לפירוש הרמב"ם מצאתי להן אור שיפול ממעל בדרך ארובות שהיו זו על גב זו כו'.

ובבית המדות כתב, וז"ל: „הלא התוספות יו"ט ז"ל כבר תירץ זאת השאלה, ואם לא ניחא בזה מפני שאורה מועט אומר אני הא היו כמה מחילות בבירה והאיך היו משתמשים בהן אם לא ע"י נרות שהיו קבועין שם כמו בעל קרי יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה ולאב"י במסיבה ההולכת תחת החיל פרק א' משנה ט' ואע"ג דלא אירע קרי לאחד מהם בכל יום משמע דהיו דולקים שם הנרות בכ"י דאין עניות במקום עשירות, גם כאן י"ל כן או דהי' מדליקן לעת הצורך אם נכנס לשם להוציא דבר מה או שהלך לשם עם אבוקה שבידו“.

א"ה, וזה לשון אדמו"ר הצ"צ באור התורה שמיני תפוזת: „עמ"ש בזהר חוקת דף ק"פ ע"ב ובאד"ר דף קכ"ח ב' בענין תיו רשום רשימו (ומזה יש להעיר התאים

שהיו בביהמ"ק כי הכרובים שבפנים זהו מורה על בחי' הנק' איש אל אחיו שהוא בבחי' אצילות כו' אולם התאים י"ל שמורים על ענין הנ"ל ולפי ששרשו גבוה מאד לכן היו בלי חלונות להאיר וכמ"ש ישות חושך סתרו כו' וזהו שחורה אני ונאווה ושמעתי מרבינו ז"ל ששמע על ענין התאים מהמגיד נ"ע מה שלא גילה עדיין לשום אדם ולא פי' מהו. עכ"ל.

שאלה ה': איך יעמדו הכותלים בגבהם, אם יהיו חלולים, שהרי בכל כותל חלל בינתים, והכותלים שמכאן קצרים בתכלית, מוסדותיהם ירגזו ותפול החומה תחתיו.

תשובה: הכתלים שהם חלולים נקראים בשם כתלים בשם המושאל בלבד, והכוונה במלת „כותל" לשני כתלים בעובי כאמה, וביניהם תא.

ואין הכתלים קצרים בתכלית, מחמת שאין המגרעות בעובי הכותל עצמו כדלעיל. והכותל אף יכון בל ימוט, ויסודתו בהררי קדש...

שאלה ו': אם הרמב"ם גזר אומר ויקם לו כל זה בהקשות על עובי כותל הבית המופלג. הנה ישאל השואל, ולמה במזרח דלדברי הכל הי' כותל ההיכל עב ו' אמות יהי' כן, ובשאר הרוחות חלול. ולמה לא עשו גם בכותל ההיכל במזרח תאים כבצפון ודרום. ובבית עתיד נמי מצאנו שיהיו ב' כתלים עבים במערב לפירושו גם כן, ומה נשתנו אלו מאלו.

תשובה: נוכל להשיב בשני אופנים. ראשית, משום שכך שנינו במשנה ג' פרק ד', חמשה עשר בצפון, חמשה עשר בדרום, ושמונה במערב (ע"כ), ולא נזכר תאים במזרח. ושנית, יתכן גם שכותל ההיכל שבמזרח הי' חלול, אלא שלא הי' משמש להניח בו שום דבר כי אם למעבר אל התאים בלבד, ולכן לא נכלל במנין התאים.

שאלה ז': דאמרינן ביחזקאל להיות אחוזים ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. וכן בבנין של שלמה ככתוב מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית. וענין זה הוא כי לבלתי אחוז הקורות בקירות הבית יעשו מגרעות בכותלים לסמוך על בליטתן מלמטה קורות התאים, וכאשר נפרש לקמן בס"ד. ולדברי הרמב"ם ז"ל אם זה נאמר על כל התאים כאשר חשב בעל תוספות יום טוב יהי' מן הנמנע, שאם בכותל התא שהוא חמש אמות, מלבד החלול שבו יחסר מן הכותל מכאן ומכאן שלש פעמים, החלול לא ישאר פרסה. וזהו דבר מבורא.

תשובה: הא דכתיב (מלכים א, ו) כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית, אין זה הענין שלכך יעשו מגרעות בכותלים לסמוך הקורות

על בליטתן. אלא כך הוא פירוש הכתוב, שהיציעים שהם המגרעות שאחד רחב מחבירו (היינו הגזוזטראות) נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית, היינו כלשון הרמב"ם כדי שלא יהא אפשר לטפס בכותל (כמו שנתבאר לעיל ב"פתח דבר").

שאלה ח: אם יענו שפסוק להיות אחוזים נאמר דוקא על הגזוזטראות שהיו מחוץ, אף אתה פתח לו, שכבר נאמר אחוזים בקיר הבית, דמשמע דבקיר ההיכל היו המגרעות ולא בכותל המסיבה. וכמו שדייק ר"י ביומא (דף נב). ולומר דבית שם כולל הוא בדוּתא היא. וראי' מפסוק וראיתי לבית גובה וכו', דאין לומר דבתאים נמי משתעי התם. ועוד דא"כ נבעי למעבד המגרעות בכולהו בכותל ההיכל ובכל כותלי התאים, אם שם כולל הוא לכל המקדש, ומאי חזית לבלתי אחוז בקירות הבית בכותל המסיבה לבדו ולא באחריני, ולא בהיכל גופי', דאיקרי בית לכולי עלמא.

תשובה: על הדיוק מדכתיב בקירות הבית, דמשמע שהיציעים היו בקירות ההיכל עצמו, כבר כתבו שם התוספות דהא לא קשיא דמצינו למימר מגרעות נתן לדביר שהי' לבית סביב, דהיינו לכותלי התאים, עכ"ל.

ולשאלה מאי חזית לבלתי אחוז בקירות הבית בכותל המסיבה לבדו ולא באחריני. אפשר להשיב, משום דהתם הוא מקום הנקרא "בית החליפות" שרחבו עשר אמות ותשמישו רב לכהנים, והי' צריך שם דוקא להיות ההיכל, ולא בתאים ובשאר כתלים. וגם יש להזכיר כאן מה שאמרו במשנה (והובא לעיל) שבאולם היו תלוין שלשלאות של זהב שבהן פרחי כהונה עולין ומסתכלין. וכמובן שאסור להם להשען בכותל ולא לטפס בו. ואמנם בכותל החיצון של האולם שהוא גובל בעזרה, היו בו גם כן הבליטות מהכותל, כמו שכתב הרמב"ם בפרק ג' משנה ו' (ועיין לעיל ב"פתח דבר").

ובבית המדות כתב וז"ל: "הפסוק וראיתי לבית גובה אינו סותר דבית שם כולל הוא לכל הבית דגובה הבית לא הי' שוה בכל מקום, אלא וראיתי לבית גובה היינו חלק הפנימי של הבית ולא מה שסביב לו, ואומר אני דהרמב"ם תיבת חוצה קדייק במה שנאמר בבנין שלמה מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית, דתיבת חוצה מיותרת היא דאין לומר דעשה תאים היינו היציעות לפנים בהיכל ובקה"ק דכל רחבם לא הי' אלא עשרים אמה והי' שם שלחן ומנורה ולפניהם מזבח קטורת, ועוד דאין זה דרך כבוד לעשות תאים בהיכל ודביר אלא חוצה היינו חוץ לכותל המסיבה".

שאלה ט: טעם למגרעות הללו הוא דלאו נוי לקיר ההיכל לנקוב חורין

בכתלו כפירוש רש"י, או דלמא כדי שלא ירקבו ראשי הקורות כפירוש התוספות. והנה לשני פירושים למה יעשו המגרעות לדברי הרמב"ם בכותל המסיבה ולא בכותל ההיכל. הכי השתא בכותל ההיכל לא איכפת לן ובכותל המסיבה איכפת לן, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא.

תשובה: להרמב"ם, טעם המגרעות הוא, „כדי שלא יהא אפשר [לכני אדם] לטפס בכותל", וכמו שנתבאר לעיל (ולא מפני שני הטעמים האחרים). ומשום הכי מבחין לכותל המסיבה אשר שם הוא בית החליפות יש צורך בצורת הגזוזטראות, וכמו שנתבאר לעיל בתשובה לשאלה ח. ומבואר שם למה בכותל ההיכל לא איכפת לן, ובכותל המסיבה איכפת לן. ויציבא מילתא ותקין פתגמא.

שאלה י: אם לבלתי אחוז בקירות הבית נאמר על הגזוזטראות שקורותם לא היו נתחבים בכותל המסיבה החיצון, או בכותל האולם, אלא עשו בהם המגרעות. ואני אעמיק שאלה, היכן מונחות, ואיככה עומדות באויר. שהרי באמצע הכותל אמר שהיו מתחילין הגזוזטראות, ואם לא יתחבו ראשי הקורות בכותל באיזה אופן, אם היתה מונחת הקורה על הכניסה לבד והראש השני באויר כמשפט הגזוזטראות לא תעמוד בלי ספק. וזהו שקר שאין לו רגלים.

תשובה: „לבלתי אחוז בקירות הבית" לא נאמר על הגזוזטראות שקורותם לא היו נתחבים בכותל, אלא על בני האדם נאמר, כמבואר לעיל. ולא עשו בכתלים מגרעות כלל. והקורות של היציעים מונחים עמוק בחורי הכתלים. ואמת שהראש השני באויר כמשפט הגזוזטראות, והם יעמדו בלי ספק, ובאמת יכון.

שאלה יא: שלא ראינו טעם לאלה הגזוזטראות ולמה ישרתו.

תשובה: טעם לאלה הגזוזטראות, „כדי שלא יהא אפשר לטפס בכותל". וכבר נתבאר.

שאלה יב: איככה נקיים התחתונה ה' ורובד ו' וכו' שבמסכת מדות. וכי תימא על הגזוזטראות, הלא תראה דקאי מתניתין אמאי דסליק מיני, דכי סיים בתאים אמר התחתונה וכו', ואם על היציעים קאמר לא ה' מחבר הספור, אלא ה' אומר ויציעים היו חרץ לכותל הבית כו'. וקל להבין.

תשובה: אפשר שלגירסת הרמב"ם כתוב בתחילת משנה ד' פרק ד' תיבת „היציע". וכן יש להשמע מההגהה שנדפסה בצד פירוש הרמב"ם. ואם כן לא חיבר הסיפור. ובר מן כל דין, הרי זו משנה בפני עצמה, ותנא אקרא קאי דכתיב היציע התחתונה וגו'.

ובבית המדות כתב, וז"ל: „לענ"ד יותר ניתא לפי שיטת הרמב"ם ז"ל,

דלרש"י ז"ל דקאי על התאים שהיו בצדי כותל ההיכל והיו בצפון ודרום חמשה על גבי חמשה ה' לו לומר התחתונים ה' וגו' בל' רבים וכל' זכר, דאין לומר דקאי על הדיוטות היינו הדיוטות התחתונה ה', דדיוטא מאן דכר שמי', ואי משום דכתיב בפסוק, היציע התחתונה ה' באמה רחבה, הא גופא קשיא למה נאמר בלשון יחיד, ואי גם נאמר דקאי על הדיוטות התחתונה ה' לו לומר היציעות התחתונות, ואע"ג דשם ג"כ נאמר בלשון רבים עשה צלעות סביב היינו משום דהיו היציעות בג' צדדים, וצלע היינו צד, ... אבל לפי שיטת הרמב"ם דקאי על היציעים שחוץ לכותל המסכה נוחא, דהא ה' רק יציע אחת סביב מג' הצדדים, ועל"י עוד יציע אחת וכן השלישית, נוחא בפסוק היציע התחתונה ה' באמה, וגם לשון המשנה התחתונה ה'. וניחא נמי העליונה שבע ולא קאמרי ורובד שמונה כמו שכתבתי שהעליונה פתוחה היתה בלי רובד אבל לדברי רש"י אין לומר כן".

שאלה יג: אם בכותל המסיבה אשר חמש אמות עביו היו אלו היציעים, כשנעשה חלול בתוכו להיות בו תא אחד כמאמרם ז"ל, ונאמר שיהי' לפחות אמה אחת רחב, ישארו מן הכותל ארבע אמות לשני הכתלים. ואם בכותל החיצון תעשה ג' מגרעות וכל מגרעת אמה אחת כאשר דברו, צריך שלפחות יהי' ארבע אמות, כדי שמלבד המגרעות ישאר כותל אמה שלא נצטרך לגרוע עוד ממנו, ובמה נפרנס הכותל השני. ומה גם ג' המגרעות שבכותל שני לדברי האומר שבכל הכותלים היו המגרעות. ואף שיהיו לפי אומד הכנין מכל מקום בחיצון לא הוי בציר מאמה לכל המגרעות, למלאות דבר ה' ככתוב היציע התחתונה וכו', ומתניתין דמדות דהתחתונה ה' ורובד ו' וכו' שהן הן הגזוזטאות לדברי הרמב"ם ז"ל. ונוסף גם הוא שיהי' התא רחב אמה וארכו שמנים.

תשובה: בכותל המסיבה אשר חמש אמות עביו, ה' החלל שבתוכו ברוחב כשלש אמות ולא נגרע מעביו כלום. והיציעים היו גזוזטאות בולטות ממנו לחוץ, כנ"ל. וממילא בא הכל בפרנסה טובה.

שאלה יד: על הראשונים היינו מצטערים, ונוסף עליהם שגם על כותל האולם היו יציעים סביב. והביא ראי' בעל כסף משנה פרק ד' מהל' בית הבחירה מדאמרינן פרק ג' דמדות אמה ורובד ג' וכו'. והם הם דברי הרמב"ם ז"ל בפירושו לפ"ג דמדות. לפי שהוא מחלק את המשנה לחצאין (כמו שהבאנו בסימן מא), וסובר דהאי אמה אמה ורובד ד' וכו' לאו במעלות מיירי אלא בכותל האולם שהיו סובבים אותו גזוזטאות, ור"ל אמה אמה ורובד ג' שכותל האולם ה' חלק אמה ואחר כך גזוזטא בולטת שלש אמות גבהה והעליונה ד' אמות גבהה. ובשיטתו הולך בפרק ד' נמי, גבי התחתונה ה' ורובד ו' מפרש על היציעים שסביבות ההיכל. ואף אמנם תקשה לו מתניתין דפרק ב' דמדות דקתני כל המעלות היו חצי אמה חוץ משל אולם, אלמא

סיפא דמתניתין אמה אמה ורובד ג' ארישא קאי, דהיינו אמצעות האולם ולא אגוזטראות. ועוד דוחק עצום לפרש דמתניתין לצדדין קתני כפירוש, מעיקרא במעלות והדר בגוזטראות.

תשובה: על הראשונים דהיינו בכותל המסיבה שהיו בו היציעים, כבר נכתב למעלה הטעם לפי שיטת הרמב"ם. וכמשפט הראשונים ק' משפט האחרונים, כטעמם ונימוקם עמם, כמו שנכתב לעיל.

ואף אמנם לא תיקשי מתניתין דפרק ב' דמדות כו'. דמהיכי תיתי לומר דסיפא דמשנה ו' פרק ג' קאי ארישא דמשנה ג' פרק ב'. ואם תשאל במשנה ו' פרק ג' לעצמה דסיפא קאי ארישא דהיינו מציעתא שבמשנה, מכל מקום תראה שיש כאן כמה הלכות, דברישא קתני בענין מקום הכיור, ואח"כ במציעתא קתני בהמשך לסדר העזרה בענין שתים עשרה המעלות, ואח"כ כשממשיך למנות ממזרח למערב קתני בענין צורת כותל האולם שהיו בו בליטות כו'. וכי היכי דמציעתא לא קאי ארישא, ק' סיפא לא קאי אמציעתא. ואין דוחק עצום לפרש מתניתין דלצדדין קתני.

שאלה טז: לא ידענו למה הגוזטראות שעל האולם קצרות מגוזטראות שבכותל המסיבה. ומה נשתנה אלו מאלו. ויותר הי' מן הראוי שגוזטראות האולם יגדלו במדתם על גוזטראות המסיבה.

תשובה: כל זמן שאומרים שהטעם למגרעות והגוזטראות הוא כדי שלא יצטרכו לעשות חורים בכותל או כדי שלא ירקבו כו', או יצדק לשאול ולומר שיותר הי' מן הראוי שגוזטראות האולם יגדלו במדתם על גוזטראות המסיבה משום שבכותל האולם ישנם יותר גוזטראות מבכותל המסיבה (עיין בפירוש הרמב"ם למשנה ו' פרק ג'). ומכך יוצא לפי החשבון שבכותל האולם ישנם יותר מגרעות והם הם צריכים להרחיב יותר ויותר כל גוזטרא על שלמטה ממנה.

אמנם לפי שיטת הרמב"ם בטעם למגרעות ולגוזטראות כמו שנכתב לעיל ב"פתח דבר", אין מקום לחייב שהגוזטראות שבכותל האולם יגדלו מהגוזטראות שבכותל המסיבה.

ולשאלה למה היו שעל האולם קצרות מבכותל המסיבה, איני יודע אם זה מטעם נוי הבית או מטעם אחר. וכמו שלא נשאל על כל מדה ומדה למה ק' היתה ולא באופן אחר... וכדכתיב (דברי הימים א כח, יט) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית.

שאלה טז: הרמב"ם ז"ל סבר דיציע לאו תא אלא גוזטרא, ולכך פירש דהו

חורץ לכותל המסיבה. ואמנם קשה עד מאד דבריש המוכר את הבית (ב"ב דף סא) בהדיא תאני רב יוסף שלש שמות יש לו יציע צלע ותא, ומוכח התם דתאים הללו דבמתניתין דמדות היינו צלעות דיחזקאל ויציעים דשלמה, ואידי ואידי חדא היא.

תשובה: הרמב"ם ז"ל סבר דיציעים שהוזכרו במשנה ד' פרק ג' דמדות הם גזוזטראות ולא תאים. ואמנם בריש המוכר את הבית (ב"ב דף סא) על המשנה המוכר את הבית לא מכר יציע, גרסינן, מאי יציע... רב יוסף אמר ברקא חלולה (ע"כ). והרמב"ם בפירושו למשנה דהמוכר את הבית, כתב, יציע הוא חלל בין שני כותלין... (עכ"ל). וכן הוא ג"כ בפירוש הרמב"ם שם בהלכות הרי"ף בהמשך לדברי רב יוסף שאמר מאי יציע ברקא חלולה.

אולם בנמוקי יוסף שם הביא בשם רב שרידא גאון ז"ל פירוש ברקא חלולה אצטבא גדולה בנוי אחורי הכותל והוא חלול... (ע"כ). ומדברי רב שרידא גאון אפשר להבין שפירוש יציע דהמוכר את הבית הוא כפירוש הרמב"ם ביציע דמדות. ואם כן גם על פירוש רב שרידא גאון יקשה מדברי רב יוסף דאמר התם בגמרא שלש שמות יש לו יציע צלע ותא, ושעל פי זה מוכח שפירוש יציע הוא תא.

אלא אפשר לתרץ ולומר דאין הכוונה שכל שלש השמות נקראו לדבר אחד דוקא, אלא שהם מתחלפים בקריאתם כמה דברים בכמה שמות. כגון שלגזוזטרא אפשר לקרות בשם אחד מהשלשה שמות, וכן לתא אפשר לקרות בשם אחד מהשלשה שמות וכו', כמו שיש הרבה כהנה כלשון הקודש. והא דקאמר „שלש שמות יש לו" ולא קאמר „יש להם", משום שעולה על המשנה דהמוכר את הבית לא מכר את היציע, א' משום שכל שלשת השמות עולים למקום שסכיבות הבית.

שאלה יז: הא דתנן בפרק (ב) ד' דמדות וג' פתחים היו לכל אחד ואחד, אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו וכו'. לפירוש רש"י ז"ל אתי שפיר, דלדידי נפרנס שלשה פתחים אחד מן הימין ואחד מן השמאל ואחד על גביו. אלא דהרמב"ם ז"ל כל הצלעות שבצד ההיכל ושכלפי חוץ, לא יהיו להן אלא שני פתחים. ומאן לימא לן דהאי שלשה פתחים לאו לכולהו קאמר, דהרי חד תא לחודי דהוו לי' חמשה פתחים דהיינו התא שבקרן מזרחי צפוני קחשיב לי' מתניתין בהדיא, ואי הוו באינך נמי תרתי לחודייהו הוה למתניתין למיתנינהו בהדיא, וכל שכן הכא דרובם לא יהיו להם אלא ב' פתחים.

תשובה: השאלה בעצמה צריכה ביאור. וזהו ביאור השאלה, שלרש"י נפרנס שלשה פתחים, אחד מן הימין – למערב, ואחד מן השמאל – למזרח, ואחד על גביו – למעלה. ולפי זה כשנמשיך לעיין בציוור שלפי שיטת רש"י נמצא שלכל התאים

שבדיוטא התחתונה מתאים המספר שלשה פתחים. אולם לתאים שבדיוטא האמצעית יצא לנו ארבעה פתחים (-מערב, מזרח, מעלה, מטה). ובדיוטא העליונה שוב שלשה פתחים, אלא שבמקום אחד למעלה נמצא אחד למטה, (ומכל מקום הרוב הגדול של התאים הם בני שלשה פתחים).

אלא להרמב"ם ז"ל (שלפירושו ימין ושמאל הם צפון ודרום), כל הצלעות שבצד ההיכל (היינו בתאים שבחלל "כותל ההיכל"), ושכלפי חוץ (היינו התאים שבחלל "כותל המסיבה"), לא יהיו להם אלא שני פתחים וכו' וכל שכן הכא דרובם לא יהיו להם אלא שני פתחים (פירוש, דאמרינן התם במשנה, ושלשים ושמונה תאים היו שם וכו', ושלשה פתחים היו לכל אחד כו', ובקרבן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים כו'. וכשתחשב מנין התאים שבכותל ההיכל ושבכותל המסיבה, תמצאם שמונה עשרה תאים, וצרף להם את התא שהיו בו חמשה פתחים, הרי לך תשעה עשר תאים שאינן בני שלשה פתחים, שהם המחצית מן כל התאים). עד כאן ביאור השאלה.

והנה מביאור ופירוט השאלה נוכל לקבל עלי' תשובה. והיינו, דכיון שגם לשיטת רש"י מחליפים מעלה במטה, ועפ"י יצא שרוב התאים יש להם שלשה פתחים. אם כן הוא הדין גם לשיטת הרמב"ם נקיים שלשה פתחים גם בתאים שבחלל כותל ההיכל וכותל המסיבה, ששלשה הפתחים הם מעלה מטה וצפון, או מעלה מטה ודרום, ונרויח את כל הדיוטות האמצעיות, וישארו רק שתיים עשרה, וכבר אינם רוב אלא מיעוט פחות משליש.

(וגם פירוש מן הימין ומן השמאל ניתא לפרש כהרמב"ם שהוא צפון ודרום, דהיינו ימין ושמאל של העומד עם פניו מול פתח המקדש).

שאלה יח: הא דאמרינן התם ובקרבן מזרחי צפונית היו חמשה פתחים אחד לתא מן הימין, ואחד לתא שעל גביו, ואחד למסיבה, ואחד להיכל. לדעת רש"י מיתוקמא שפיר כאשר תראה בציור באר היטב וכדלקמן. אלא להרמב"ם מאי קרן צפונית קאמר, אי קרן דלצד חוץ דהוה מזרחי צפונית לגבי התאים הא לא מצית אמרת, דלא מצי למיהוי לי' פתחא להיכל ולא לפשפש דלאו בקרבן צפונית הוא, ואם כן מאי קאמר.

שאלה יט: כי ישיב דבר לאמר שהוא התא שבדיוטא האמצעית וכו', אף אתה אמור לו ואיככה הי' פתוח להיכל ואיככה הי' פתוח למסיבה ואיככה הי' פתוח לפשפש שהוא בדיוטא התחתונה. ומאי איכא אי באמצעית הוה. ולמה לא אמר אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל שהי' לדבריו בקיר ההיכל, אי פתוח להיכל לאו דוקא קאמר אלא לאותו תא שהי' פתוח להיכל. ועוד כמה

דוחקים בזה כאשר תראה בתוספות יום טוב בפרק ד' דמדות משנה ג' באורך, ובספר „צורת הבית“ סימן סט, כי הוא לבדו נלחץ אל הקיר לתרצם וירא כי לא יכול להם.

תשובה (יחי"ט): מסתפינא לפרש בעצמי פירוש לדברי הרמב"ם (עיין בתוי"ט למשנה ג' פ"ד כמה שדחק לפרש בכמה אופנים שונים), ואומר בדרך אפשר. ואעתיק כאן דברי הרמב"ם בחיבורו בפרק ד' מהלכות בית הבחירה הלכה יא, וזה לשונו: ובקרבן מזרחית צפונית בתא שבדיוטא האמצעית היו חמשה פתחים, אחד לתא מימין, ואחד לתא שעל גביו, ואחד למסיבה, ואחד לתא שיש בו הפשפש [התא הזה הוא הנקרא בשם תא. עיין הציור לעיל - י.ק.] ואחד להיכל (עכ"ל). וכדי לפרש איך יקרא התא שבדיוטא האמצעית בשם „קרן“, הרי זה מפני שהדיוטא התחתונה היתה כנגד האוטם (וכך כתב התוי"ט בפרק ד' משנה ג' שכן הוא לפי פירוש הרמב"ם), והדיוטא האמצעית היתה מקבילה עם הכניסה שמצד האולם (ששם הי' הפשפש לכניסה אל התאים), ונמצא שהתא הזה הוא בקרבן מזרחית צפונית להעומד באולם. ובפירושו למשנה כתב הרמב"ם ג"כ שאותו התא הוא על גבי התא שנקרא מסיבה. ומה שכתב ואחד לתא מימין - הוא לצפון. ואחד לתא שעל גביו - הוא למעלה. ואחד למסיבה - הוא למטה. (שוב מצאתי דגם ב„הר המורי“ פ"י כן - המעתיק). ואחד לתא שיש בו הפשפש - הוא לדרום (והיינו לאותו הצד שבו הי' התא שבו הפשפש. והוא מצי למתני „ואחד לשמאל“, ובמקום אחד לשמאל כתוב במשנה „ואחד לפשפש“). ואחד להיכל - היינו לצד מזרח של התא שיש בו חמשה פתחים, שהרי לצד זה הוא האולם. (ונקרא כאן האולם בשם „היכל“, ונמצא כמו כן בלשון המשנה סוף פ"ד דמדות, ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו (ע"כ). וזה כולל ההיכל עם האולם יחד. וכל שכן לפי שיטת הראב"ד והתוי"ט שמפרשים ש„רחב מלפניו“ קאי על האולם בלבד. ולשון הרמב"ם בפ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ה', עושין בו קדש וקדש הקדשים ויהי לפני הקדש מקום אחד והוא הנקרא אולם ושלשתן נקראים היכל).

ואם יש ממש בפירוש זה, הרי זה מתרץ לשני השאלות הללו, וגם עוד קושיות הכתובים בתוי"ט.

ובפירוש הרמב"ם בפ"ד מ"ג כתוב וזה לשונו, ומה שאמר (כן) לפשפש אחד ר"ל לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסים להיכל, וזה הפתח שהי' בצפון של תא שהי' לו חמשה פתחים וכו' (עכ"ל). ולפי הלשון „בצפון“ הרי זה קשה להולמו. אבל ראיתי שבתוי"ט מובא לשון הרמב"ם הנ"ל עם תיקון, שבמקום „בצפון“ כתוב „בדרומו“. ואכן הראה לי הרב קאפח שליט"א (המתרגם פירוש המשניות להרמב"ם עפ"י כתבי היד המקוריים) צלום כת"י עתיק של פירוש

הרמב"ם (מלפני כשש מאות שנה), ושם במקום התיבה הנ"ל כתוב „בשמאל". והרי זה מתאים לתיקון של התוי"ט „בדרומו", שהרי שמאל התא הנ"ל הוא דרומו. ולפי זה יש מקום לחזק הפירוש הנ"ל לביאור החמשה פתחים.

ובהיות שיש להקשות על הלשון „ובקרן" בשתי אופנים: (א) הלא הוא באמצע הדיוטות. (ב) הלא אין זה בסוף כל התאים שבצד צפון.

לכן אסכם התשובה עוד פעם.

(א) הדיוטא האמצעית היתה מקבילה ישר עם הכניסה מהאולם, שרצפת האולם הרי היא ישרה עם רצפת ההיכל, והתאים שבדיוטא התחתונה היו נמוכים מתחת גובה רצפת האולם וההיכל, וההיכל הי' מוגבה שש אמות, והוא הנקרא אוטם, ומסביב לאוטם היו התאים שבדיוטא התחתונה. וכיון שהנכנס מהאולם אל התאים פוגש את הדיוטא האמצעית, לכן כשמוזכרין „קרן" הרי המדובר בדיוטא זו.

ולקושיא הב' נתרץ, שהתא הזה הוא הצפוני ביותר שבכל התאים מלבד תא אחד הנקרא „כותל מסיבה", והתנא בעצמו מפרש זאת באמרו „ואחד לתא מימין", היינו לומר שיש עוד תא אחד מלבדו מצד צפון. וגם אפשר לומר פשוט, שהוא קרוב לקרן.

שאלה כ': באמרו שמה שאמרו ואחד למסיבה וכו' לאו לאותו הריוח דקרוי מסיבה קאמר, אלא למסיבה שהייתה לכל אחד ואחד העולה ממנה לתא שעל גביו. והנה לא ראינו מעולם שיקראו אותו הפתח מסיבה, דהא דאמרו ומסיבה היתה עולה וכו', היא היתה באותו ריוח הנקרא במדות בשם מסיבה לצפון, ובשם הורדת המים לדרום (והוא הריוח שכתוב בצורה עליו מח שממנו עולים לגגות התאים), ולא שתהי' מסיבה מתא לתא, דאם כן הל"ל בכולהו ואחד למסיבה ולא לתא שעל גביו, או הכא נמי לימא ואחד לתא שתחתיו. וק"ל.

תשובה: בפירוש לדברי הרמב"ם שכתבתי בתשובה לשאלות יח"ט, נתפרש דמה שאמרו ואחד למסיבה וכו' היינו לאותו הריוח דקרוי מסיבה קאמר, והפתח הזה הי' כלפי מטה, ונמנו שם כל החמשה פתחים לחמשה קצוות של אותו התא.

אלה הם השאלות שיורו המורים בזה. ואם כה יאמרו להשיב עליהם דבר גם אנכי אשית עצות בנפשי ומוסר כלימתי אשמע. אכן ידעתי כי יתבררו ויתלבנו רבים ונוקשו ונלכדו במכמורות הלחצים והדוחקים אשר עד כה כתבנו למדי.

כאשר שמענו וכן ראינו בעל תוספת יום טוב ז"ל, אשר בראותו את כל החרדה הזאת, וכשמעו את דברי השאלות הללו אמר כי הדין עם רש"י ז"ל. ועם כל זה אפילו חרב מונחת על צוארו לא ימנע עצמו מדברי הרמב"ם ז"ל, והתברך בלבבו לאמר בשרירות לבי אלך. ואף כי בעלי התוספות נטו לדברי רש"י אמר כי אילו ראו דברי הרמב"ם ז"ל שקלו גלימיהו ורהיטי אבתרי, וכו' וכו'.

(עד כאן העתק מספר „חנוכת הבית" להרה"ג משה חפץ זצ"ל וקונטרס בית הבחירה להרש"י וויינפעלד).

והנה על פירוש של רש"י והראב"ד וכו' שכל התאים היו בחלל הנק' התא, והיו חמשה התאים הצפוניים והדרומיים מונחים ממערב למזרח, קשה הא דתנן פ"ד מ"ז מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסבה חמש והמסבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל ההיכל שש וכו', ולפי פירושם הכתלים האלו סתומים הם. הגע לעצמך חדר רחב שלש אמות ולו שני כתלים סתומים בני חמש אמה, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא!

(ב) והנה לשיטת רבינו שרוב התאים היו לרוחב הבית דהיינו מצפון לדרום אתא שפיר לשון המשנה ושלשה פתחים הי' לכל אחד ואחד אחד להתא מהימין ואחד להתא מהשמאל. דהמונח ימין ושמאל בלשון חכמים הוא דרום וצפון, ואם היו באורך הבית ממזרח ומערב הי' צ"ל אחד להתא מלפניו ואחד להתא מאחוריו.

(ג) הרי לשיטה זו של רש"י והראב"ד כו' היו התאים שבדיוטא התחתונה כנגד האוטם, שכן פירשו הכתוב היציע התחתונה חמש ורובד שש, והם הם היציעים הם הם התאים, אע"כ מ"ש והתא שש זהו האמצעית, א"כ הרי היו לתא בקרן מזרחית צפונית ששה פתחים!!! (א) התא לימינו (שהוא התא מלפניו, והיא לימינו כשעומד ופניו אל ההיכל), (ב) התא שעל גביו, (ג) למסיבה, (ד) הפשפש נותו קשה מאי לפשפש, לאחד הפשפש הול"ל ודו"ק, (ה) להיכל, (ו) לתא שלמטה ממנו, שהרי בדיוטא האמצעית קיימינן! ואנן תנן שהיו לו חמשה פתחים! אמנם ה"תפארת ישראל" ניסה לבאר את זה, והעתקתי דבריו בענין היציעים עמוד 26, אבל זה דוחק גדול.

והנה בתשובה לשאלות יח"ט ביאר שהתא הזאת על גבי המסבה היא בדיוטא האמצעית שזה שוה עם קרקע האולם לפי שהדיוטא התחתונה היא כנגד האוטם, ועפ"ז ביארתי בארוכה ענין התאים בספרי „צורת הבית עפ"י שיטת הרמב"ם".

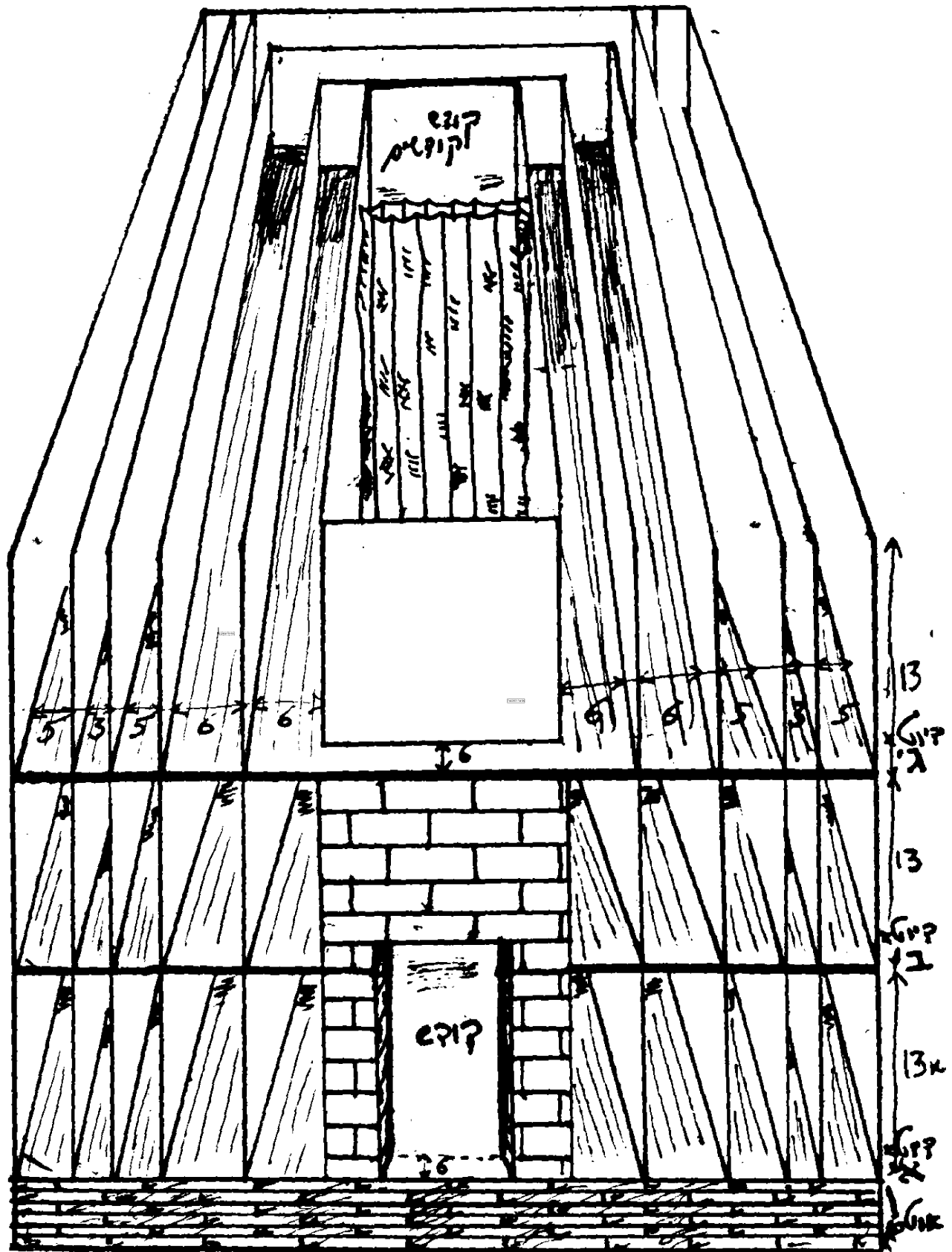
אמנם גם בפירוש זה ישנם כמה וכמה דוחקים: (א) הרי א"כ התא הנקרא בשם

תא יש לו ג"כ חמשה פתחים, ואלו הן, (1) הפשפש, (2) להיכל, (3) לימינו, (4) לתא שעל גביו, (5) לתא שלמטה ממנו. (ב) אם הדיוטא התחתונה היא כנגד האוטם והמסבה היא לדעת רבינו הדיוטא התחתונה של המסבה א"כ קשה מה ראו על ככה שלחלק המסבה שעולה בסך הכל רק שש אמות לזה קראו המסבה ולדיוטא האמצעית אשר רוב המסבה נמצא בה יקרא התא שעל גבי המסבה! יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא! (ג) מאד דחוק לפרש, "ואחד להיכל" פירושו לאולם, דאיה"נ שמצאנו ראינו שהאולם נכלל בשם היכל, ורובדי האולם מבחורץ נק' של היכל, אבל שפנים האולם יקרא היכל לא מצאנו לו חבר. (ד) גם זה דוחק לומר שהתאים היו חלוקים בגבהם כ"כ, שהתחתונות היו רק גבוהות פחות משש אמות והעליונות בנות עשרים אמה. (ה) ק"ק, קודם כתוב במשנה, "ושלשה פתחים הי' לכל אחד ואחד, אחד לתא מימין ואחד לתא מהשמאל, ואחד לתא שעל גביו", הרי איירי בפתחים שביין תא א' לחבירו, וממשיך, "ובקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים... ואחד להיכל" והיינו שלא כשאר כל הפתחים שבמשנה. (ו) לשון א' לפשפש אינו עולה יפה, דהול"ל וא' לתא מהשמאל.

מקצת מן הקושיות האלו תרצתי ב"צורת הבית" הנ"ל.

שוב האיר ה' עיני ומצאתי בספר "חנוכת הבית" להרב מלכיאל אשכנזי* זצ"ל ממנוטובה שכתב באות ק"ג בענין החמשה פתחים לפי שיטת הרמב"ם וז"ל: "תנן במ"ש דלעיל ובקרן מזרחית צפונית היו ה' פתחים א' לתא מן הימין וא' לתא שעל גביו וא' למסבה וא' לפשפש וא' להיכל, ויש דעות הרבה בפ"י משנה זו. הרמב"ם סובר כי התא שהי' לו ה' פתחים היא בדיוטא האמצעית מן התאים בקרן מזרחית צפונית והוא התא שע"ג התא הנקרא מסבה, וכך פירושא דמתניתין, א' לתא מן הימין היינו פתח הנכנס בכתל המסבה, וא' לתא שעל גביו היינו פתח הנכנס לדיוטא שלמעלה ממנו, וא' למסבה היינו פתח שלמטה מהתא ההוא ממש, וא' לפשפש, וא' להיכל. ולהבין זה ראוי לדעת כי מן ההכרח מסדר המש' קרא היכל אל העלי' שע"ג ההיכל, כי בדיוטא האמצעית אנן קיימין, כאשר קרא ג"כ פשפש אל התא אשר בדיוטא האמצעית על שם הפשפש שלמטה ממנו, וכמו שקרא ג"כ מסבה אל התאים אשר על המסיבה התחתונה, וא"כ א' לפשפש ירצה לומר אל הצד

(* המהדיר של הספר הרב אברהם סופר (שרייבער) כתב בהקדמה וז"ל: "והנה מר יצחק (בונאיוטו) לוי ע"ה כתב בשפה האיטלקית את מפתח השמות... השמות מסודרים לפי הא"ב האיטלקי. במפתח השמות מצאתי שבתקופה שנתחבר ספר זה הי' שם במנוטובה חכם חשוב ששמו ר' מלכיאל אשכנזי ז"ל, שם משפחתו באיטלקית הי' "טדסקי" - "... (Tedeschi) ופלא על הרב סופר ששימש כרב באיטליא הרבה שנים שלא הרגיש ש"טדסקי" הוא תרגומו של אשכנזי באיטלקית, ועד היום הזה משתמשים במלה הזאת. והרי הוא עצמו הי' תחתם גם סופר ותרגומו שרייבער!

הה'ס ואח' חא'ו

(ההדגשה שלי – י.ק.) אשר בדיוטא התחתונה יש בו הפשפש, וא' להיכל היינו לפתח התא מערבי הסובב ללכת אל עליית ההיכל, ואין לתמוה אם התנא שנה הלשון באמרו א' לפשפש וא' להיכל, ולא אמר אחד לתאים אשר הולכים אל התא הנקרא פשפש עליון וא' לתאים הסובבים ליכנס בהיכל עליון לצד דרום, לפי שבדיוטא האמצעית אנן קיימין ובהא איירי מתניתין ובהכרח צריכין אנו לעבור ג' תאים מן השמאל לבא עד התא אשר התנא קורא אותו פשפש, זה מה ששמעתי מרבותי בפ' משנה זו לפי דעת הרמב"ם, אבל בעל תוספת יו"ט תפס לו דרך אחרת וכו' עכ"ל.

ולפי פירוש זה יוסרו כל הקושיות הנ"ל, מכיון דהדיוטא התחתונה שוה עם רצפת האולם והתא הזאת בדיוטא האמצעית היא לבדה יש לה ה' פתחים, וכל הפתחים האלה הם מתא א' לחברו, ורוב המסבה היא בדיוטא התחתונה, לפיכך רק זו נק' מסבה, ואחד להיכל פירושו לעליית ההיכל, ולא להאולם, כל התאים שווים בגובהם, בדיוק גדול כתב ואחד לפשפש ופירושו הוא לכיוון התא שיש בו הפשפש, ולא הי' יכול לכתוב אחד לתא מן השמאל, שהרי היו שני פתחים לשמאל, והם הפתח לפשפש ולהיכל, והלשון הכי מדוקדק והקצר לתאר אותם הוא אחד לפשפש, – לכיוון הפשפש, ואחד להיכל – לכיוון עליית ההיכל, שהרי א"א להיות להיכל ממש כיון שזה יותר מי"ג אמות למעלה מרצפת ההיכל, ודפח"ח.

לכן נראה לומר שפירוש זה הוא העיקר.

שוב בא לידי ספר „עזרת כהנים" על מס' מדות, ובו מענה מעניין על שאלה ט"ז של „חנוכת הבית".

אמנם בעל „עזרת כהנים" לא ראה ציור הרמב"ם שבכתב ידו (נדפס לעיל עמוד 135) אבל פירושו יכול ג"כ להתאים לציור הנ"ל באופן אחר קצת, דהיינו שיציע העליונה בלי רובד עלי' היא רק גג של האמצעית לפיכך לא הי' עלי' רובד ודר"ק.

וז"ל ה„עזרת כהנים" על מס' מדות פ"ד מ"ד בבני יוסף, פיסקא ד':

„הנה לעיל מ"ג בד"ה תאים א' הקשיתי על הרמב"ם ז"ל דאיך יחלוק על ברייתא דר' יוסף ב"ב דף ס"א ע"א דס"ל דהכתוב דמייתי משנתינו מיירי בתאים וא"כ גם המשנה דמייתי ראי' לדבריו ודאי מיירי ג"כ בתאים. ועתה נתחדש לי תירוץ לשיטת הרמב"ם ז"ל בזה, והוא כי הי' לו גירסא אחרת בגמ', ויש לו הכרח לזה מחמת כמה קושיות שיש בגמ' הנ"ל ובפסוקים במלכים וכמו שאומר, ואעתיק

דברי הגמרא הנ"ל ולשון הפסוקים הנ"ל, דו"ל שם, תני רב יוסף ג' שמות יש לו יציע צלע תא יציע דכתיב (מלכים א' ו') היציע התחתונה חמש באמה רחבה צלע דכתיב (יחזקאל מ"א) והצלעות צלע אל צלע, ע"כ.

ולשון הכתוב במלכים הוא כך, פסוק ה' ויבן על קיר הבית יציע סביב את קירות הבית סביב להיכל הדביר ויעש צלעות סביב, פסוק ו' היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית ז' באמה רחבה כי מגרעת נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית, והוא פסוק שבמשנתינו. פסוק ז' והבית בהבנותו אבן שלימה מסע נבנה ומקבות וגו' בהבנותו, פסוק ח' פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית וכלולים וגו' אל השלישיים, פסוק ט' ויבן את הבית ויכלהו ויספון את הבית גבים ושדרות בארזים, פסוק י' ויבן את היציע על כל הבית חמש אמות קומתו וגו', עד כאן לשון הפסוקים.

הנה הוקשה לו להרמב"ם ז"ל למה לא נקט ר' יוסף ראייתו מפסוק ה' המוקדם דנזכר שם שם יציע, ולמה הביא ראייתו מפסוק ו' המאוחר. ע"ק למה הוצרך ר' יוסף להביא ראי' על שם צלע מיחזקאל, ואם גם במלכים שהביא ממנו ראי' על שם יציע כתוב ג"כ שם צלע עוד קשה למה אחר הכתוב מדת גובה התאים עד פסוק י', והפסיק בפסוק ט' בענין אחר באמרו ויבן את הבית ויכלהו ויספון את הבית ויכלהו ויספון את הבית גבים ושדרות בארזים דהכוונה על תקרת ההיכל, ואח"כ חזר לדבריו הראשונים בענין מדת הגובה של התאים ואמר ויבן את היציע על וגו' חמש אמות קומתו, הו"ל למינקט הא פסוקא קודם פסוק ט' הנ"ל מיד אצל דבריו מענין התאים. עוד קשה דבתחילה קראם הכתוב יציעות היינו בפסוק ה', ואח"כ באותו פסוק קראם צלעות, ואח"כ בפסוק ו' חזר וקראם יציעות, ואח"כ בפסוק ח' חזר וקראם צלעות, ואח"כ בפסוק י' חזר וקראם יציעות, הלא דבר הוא מה דשינה שמותם בסירוגין. ע"ק דבפסוק ה' על מלת יציע מתרגם יונתן זיזא, ועל מלת צלעות דלשם מתרגם מחיצא, וכן נמי על מלת יציע שבפסוק ו' מתרגם ג"כ מחיצתא, וכן נמי על מלת צלע שבפסוק ח' מתרגם מחיצתא, אכן על מלת יציע שבפסוק י' מתרגם תיקא הלא דבר הוא. גם הוקשה לו להרמב"ם ז"ל מלת ויעש צלעות שבפסוק ה', ע"ש ברש"י ז"ל הרגיש ג"כ בזה, ופי' דר"ל כמו עשה. ומשום כל הני קושיות הנ"ל ס"ל להרמב"ם ז"ל דגירסא אחרת יש בגמ' בפסוק שהביא, וגם פירש פי' אחר בפסוקים הנ"ל ועל פי דרכו של יונתן הנ"ל.

והוא דכל הני קראי עד פסוק ט' מיירי בגזוטרות שבמשנתינו לפי פירושו, וכך הוא המשך כוונת הפסוקים, ויבן על קיר הבית יציע וגו' היינו שהוציא זיזים מן הכותלים וכתרגום יונתן. (ומסתמא הניח עליהם דפי עץ

לרצפה) סביב את קירות הבית סביב להיכל ולדביר, ואח"כ אמר הכתוב מה עשה בהני זיזים, ואמר ויעש צלעות סביב, ר"ל על הני זיזים הנ"ל עשה כותלי גזוזטראות סביב, וצלעות היינו לשון צד ר"ל כותלים שהן מן הצד, ות"י על זה מחיצתא. ומעתה כיון שנעשה להם הכתלים ר"ל מחיצות הנ"ל קראם הת"י מכאן ולהלאה לשון מחיצא, אכן הכתוב נקט לשונו בזה כך, בפסוק ה' הכוונה רק זיזין לכן קראם שם שם יציע לשון מצע, ע"ש שעליהם הציעו דפי עץ ואח"כ באותו פסוק קראם צלעות לשון צד היינו ע"ש הכותלים שבצדם, אח"כ בפסוק ו' כשהזכיר מדת רחבם קראם שוב יציעות לשון מצע, ע"ש דפי עץ הנ"ל אשר ה' שם (פאדליגע בל"א) דבפאדליגע שייך לשון רוחב, ואחר כך בפסוק ח' כשהזכיר פתחיהם קראם שוב צלעות היינו ל' כתלים דהפתח הוא בצדידיהם היינו בכותלם, ובזה מיושב גמי אמרו ויעש צלעות לא לשון ויבן, משום דהכותלים הוו רק גזוזטראות ואינן כותל בנין ממש. (אולי כעין מלאכת מחיצה סודג מלאכת שטאחעטין בל"א), לכן אמר בהם רק ויעש לא לשון ויבן, אבל קרקעיתם הוא כשאר קרקעות של בנין, לכן אמר עליהן לשון ויבן ומש"ה אמר ויעש בוי"ו, דאינו מחובר על מאמרו של מעלה כפירוש של רש"י ז"ל שם אלא הוא מילתא אחריתי, היינו הכותלים הנ"ל מש"ה אמר בוי"ו כי הוא מעשה חדש (ואינו פירושו דרישא כמ"ש רש"י ז"ל שם), וגמר הכתוב את כל מעשה הגזוזטראות אלו עד פסוק ח', ואחר בפסוק ט' זכר הכתוב מן גבים וכו' של תקרת ההיכל, ואח"כ בפסוק י' הזכיר דבר אחר היינו בנייני התאים, ומש"ה קורא להם שם הת"י שם אחר, היינו תיקא, כי לא הני יציעו דלעיל נינהו, אלא מילתא אחריתי הוא, והיינו תאים ולכן שם אחר להם בתרגום היינו תיקא, כמו תיק שהוא בצד המלכוש להניח בהם איזה חפץ, כך הוו הני תאים אצל ההיכל ונעשו להניח בהם איזה דברים, עמש"ל מ"ג בד"ה ושלשים ב' בשם תבנ"ה, והפסוק הזה הוא שהביא ר' יוסף בגמ' רא"י לדבריו, וכך הוא הגירסא, יציע דכתיב ויבן את היציע וגו' היינו פסוק י' הזה. ומעתה איש נמי דלא מייתי ר' יוסף רא"י מפסוקים אלו במלכים על שם צלע, דלפמ"ש צלע הנזכר כאן הכוונה על מחיצת הגזוזטראות לא על התאים וכמש"ל, ומש"ה הוצרך להביא רא"י מיחזקאל דשם הכוונה על התאים.

נמצא מעתה מיושבין מאוד דברי הרמב"ם ז"ל, דלפמ"ש פסוק ו' שאמר היציע התחתונה וגו' דנקטה משנתינו מיירי באמת בגזוזטראו' וגם המשנה מיירי בזה, והכל נכון בס"ד. ת"ל כי מצאנו מליצה נכונה בעד הוד קדשינו הרמב"ם ז"ל, כי יש הכרח לפירושו כנ"ל, וסמך בזה על הת"י (ע"ש בת"י פסוק ו', ולא זכיתי להבין כוונתו עפ"י הנ"ל ע"ש).

התחתונה ה' ורובד ו' והאמצעית ו' ורובד שבע והעליונה שבע. הנה שיטת

הרמב"ם והרע"ב ז"ל כאן בפירושם דמשנה זו דלא בתאין מיירי אלא בגזוזטראות וכמ"ש לעיל בדיבורים הקודמים, ומהראוי לצייר לך כאן תמונת הרובדים אלו בצרוף תמונת ההיכל והתאים, ויראו לפניך רק תמונת צד מזרחי של היכל ותאים ורובדים הנק' כל"א פראנט.

תבנית ק' אמה של רום היכל, ורום ג' דיוטאות התאים זעג"ז, עם הרובדים סביב לדעת הרמב"ם ז"ל."

